

معیارسنجی نظام آموزشی تربیتی حوزه های علمیه خواهران

با نگاه به مسائل معرفتی ترویجی

فریده داری*

نقش برجستگی آموزش زنان و سطح معیارسنجی علمی آنان و نیز نیاز جامعه اسلامی به عالمان دینی خواهر، از گذشته تاکنون یکی از مهم ترین دغدغه های متولیان علمی و دینی بعد از انقلاب اسلامی ایران بود. اهداف سطح کلان علمی و یا والایی نقش زنان و هم چنین حفظ شأنیت آنان در فعالیت های اجتماعی و مهم تر از این ها، تحکیم روابط خانواده و به تبع آن اجتماع پر نشاط و به دور از تخریب اخلاقی و اجتماعی نقطه عطف يك جامعه اسلامی است. از این رو با الگوبذیری و نهادمحوری از این سخن پر محتوا و اصالت بخش رهبرکبیر انقلاب، که: « از دامن زن مرد به معراج می رود.» (صحیفه امام، ج ۱۶، ص ۲۲۵) و نیز صلاح و فساد جامعه را از صلاح و فساد زنان می شمارند، که: « نقش زنان در عالم از ویژگی های خاصی برخوردار است. صلاح و فساد يك جامعه را از صلاح و فساد زنان در آن جامعه سرچشمه می گیرد. زن یکتا موجودی است که می تواند از دامن خود افرادی به جامعه تحویل دهد، که از برکاتش يك جامعه، بلکه جامعه ها به استقامت و ارزش ها والای انسانی کشیده شوند و می توان به عکس آن هم باشد.» (همان، ص ۱۹۲) به گونه ای نقش زنان در جامعه اسلامی از نگاه بزرگان ترسیم می شود که گرفتن زنان انسان ساز را از جامعه موجب انحطاط و پستی می شمارند.

و افق آینده به میز نهیم.

● **حوزه:** نظام تعلیم و تربیت حوزه‌های خواهران با چه مشکلاتی روبه‌روست؟
داودی: از عمر نظام تعلیم و تربیت رسمی حوزه‌های علمیه خواهران، به سختی بیشتر از دودهمه می‌گذرد. این عمر کوتاه هم مربوط به مقطع اول و عمومی است. سطح عالی چندسالی است راه‌اندازی شده و سطوح تخصصی هنوز در اغلب استان‌ها امکان اجرا نیافته است. بنابراین بخشی از مشکلات طبیعی و تا حدودی ناشی از نوپایی نظام است. ضمن آن که بسیاری از مشکلات نظام تعلیم و تربیت به محدودیت امکانات و شکل اجرای آن برمی‌گردد. گرچه تا رسیدن به اهداف فاصله زیادی داریم، اما وجود ۴۵۰۰۰ دانش‌آموخته و ۶۵۰۰۰ دانش‌پژوه، یعنی وجود یک طلبه در ۱۰۰/۰۰۰ خانواده که می‌تواند برکات زیادی داشته

با شد.

حضور طلاب در مدارس، دانشگاه‌ها، مجامع و ... آثار این شجره طیبه است، اما این مقدار کافی نیست. حوزه باید نبض فعالیت‌های دینی در کشور را در دست داشته باشد، به صورت ملموس حضور عالمانه و اندیشمندانه خود را اثبات کند، پرچم‌داری توأمان بار رسالت همسر موفق، مادر موفق و مبلغ و مدرس موفق را اثبات کند

● اثبات کند، پرچم‌داری توأمان بار رسالت همسر موفق، مادر موفق و مبلغ و مدرس موفق را

با چنین نگرشی و با شناخت مقتضیات زمان و نگاه ویژه اسلام به حقوق زنان و آیدنگری که حضرت امام علیه السلام در این گونه امور مهم داشتند، در ۱۳۶۳ شمسی، دستور تأسیس «جامعه الزهراء علیها السلام» را دادند، تا در این مدرسه طلاب خواهر بتوانند به گونه منسجم و قانون مند (حضور و غیرحضور) سطوح چندگانه مشغول علم‌آموزی باشند.

بعد از گذار از آن دوره و فراز و فرود بسیار و آنچه در تحولات سیاسی، فعالیت‌ی و برنامه‌ریزی جامعه الزهراء علیها السلام، پیش آمد، سرانجام در ۱۳۹۲ شمسی، حضرت آیه الله خامنه‌ای، برای بهره‌مندی بیشتر و مدون تحصیلی و جذب طلاب خواهر از دیگر کشورها، دستور تأسیس «حوزه علمیه خواهران» را با زیر نظر هیئت ائمه و شورای عالی حوزه‌ها دادند، که بارقه‌ای برای فراگیری بهتر آنان در علوم

گوناگون فراهم شد.... حصول

نتیجه بهتر این تلاش‌ها بعد از چندین دوره فارغ‌التحصیلی خواهران طلاب حوزه علمیه خواهران، بر آن شدیم تا گفت‌وگویی با سرکار خانم، استاد فریده داودی، معاون آموزش حوزه‌های علمیه خواهران، ترتیب داده شود، تا کم‌وکیف برنامه‌های تحصیلی

این قشر تأثیرگذار بیشتر فرادید نهاده شود و معیارسنجی علمی آنان را در ترازوی پیشینه

اثبات کند و ... برای رسیدن به اهداف، نیازمند بازنگری و بازخوانی هستیم. برخی سیاست‌ها به اقتضای زمان باید تحول یابند و شیوه‌های اجرای برنامه آموزشی از جهت یادگیری، یاددهی، ارزشیابی تحصیلی، آموزش و سنجش مهارت‌ها، متون درسی و... بایستی روزآمد شوند. از این جهت، تا حدی عقب هستیم. برنامه‌های درسی باید بازطراحی شود، عناوین و اهداف هر درس بر اساس اهداف متوقع از دوره طراحی شود، مثلاً در مقطع اول و دوره عمومی چه سطحی از آگاهی در هر درس مورد انتظار است. اگر در حد آشنایی است، در همان اندازه خوانده شود، چه لزومی دارد تمام مباحث ریزودرشت خوانده شود و

به دلیل عدم کاربست آن در فاصله زمانی کوتاهی به فراموشی سپرده شود.

کتاب‌های درسی باید شکل آموزشی به خود بگیرند. مقام معظم رهبری سال‌ها و بارهاست که به این مهم اشاره کرده‌اند کتاب‌ها را تسهیل کنید نه این که محتوا را ضعیف کنید، بلکه شکل آموزشی به خود بگیرد طلبه به جای آن که وقتش را صرف فهم

از جهت زمان‌بندی و حجم نیروسازی، هنوز تا مرحله خودکفایی حوزه علمیه خواهران فاصله قابل توجهی داریم. سرعت رشد علم به حدی است که برای تطابق با انتظارات جامعه علمی، نیاز به بسیج همه‌جانبه حوزه احساس می‌شود. جامعه علمی منتظر دین‌شناسانی است که قدرت تفقه، فهم، درک عمیق دین و تبیین آن را دارند. منتظر عالمانی است که بتوانند از متن دین، برنامه زندگی استخراج کرده و از آن فرمول‌های عملیاتی برای زندگی انسان ارایه دهند. نظریه‌پردازانی که در همه ابعاد علوم عقلی و نقلی، تبیین‌های مستدل عالمانه ارایه داده، از بن‌بست‌های زندگی بشر امروزه، مسیرهای روشن نشان دهند.

عبارت کند صرف فهم مطلب کند. مطالبی که با توجه به هدف مقطع، زواید محسوب می‌شود حذف شود و ... البته این موارد تا حدی در حوزه خواهران انجام شده‌است، اما لازم است بحث تحول در نظام آموزشی شتاب بیشتری به خود بگیرد.

در ایجاد مدارس و تشکیل رشته محل‌ها، توزیع مناسبی صورت نگرفته ایجاد رشته‌ها شاید تا حدی تابع امکانات بوده نه مهندسی علمی و نیازسنجی‌های راهبردی. لازم است طرح جامع مهندسی رشته‌ها تدوین تا براساس آن به صورت معقول و حساب شده اقدام به توسعه و گسترش شود. نظام فاقد تنوع است و نمی‌تواند همه نیازها و استعدادها را

پوشش دهد، به ویژه استعدادهای برتر را بتواند خوب شناسایی کند.

● **حوزه:** آیا سطوح تعریف شده برای طلاب با رشد و انتظارات جامعه علمی هم‌تراز است؟

داودی: از جهت زمان‌بندی و حجم نیروسازی، هنوز تا مرحله خودکفایی حوزه علمیه خواهران فاصله قابل توجهی داریم.

در قبال پاسخ‌گویی به مسائل علمی ایفا کند.

طراحی و اجرای رشته‌ها و گرایش‌ها به‌ویژه در حوزه زنان تا سطوح اجتهادی بسیار لازم است. البته معتقدم، سطوح و سیستم موجود هر قدر هم کامل باشد به تنهایی نمی‌تواند افراد را به کمال برساند. استعداد، خلاقیت، همت، پشت‌کار و مجاهدت شبانه‌روزی می‌خواهد تا فرد به رشد برسد و منشأ اثر شود؛ و در

این میان نقش مربیان و اساتید دل‌سوز که توانمندی طلاب را تشخیص داده و با هدایت خود این نهال‌ها را به درخت تنومند تبدیل کنند، بسیار حایز اهمیت است.

● **حوزه:** میزان کارآمدی نهاد مدیریت مدارس را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
داودی: یکی از اهداف بزرگ مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران، رشد و بلوغ علمی- تربیتی نهادهای تابعه است. به‌گونه‌ای که برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های تربیتی و علمی را مطابق نیاز و متناسب با ویژگی‌های منطقه خود به شکل مطلوبی محقق سازند. در یک مرکز آموزشی، اگر نگوئیم مدیریت حرف اول را در پیش‌برد مقاصد می‌زند، یکی از ارکان مهم برای رسیدن به اهداف است. من معتقدم در یک مرکز آموزشی که دارای

اصلی‌ترین هدف از تحصیل علوم دینی، شناخت اسلام به صورت عمیق و سپس ترویج و تبیین مستدل آن در سطوح میانی است. همین شناخت می‌شناساند که تشکیل حکومت عدل اسلامی، خواسته پیام‌گرامی و همه ائمه طاهرین بوده است. وقتی دین از سیاست جدا نباشد، به تبع آن زمینه‌های سیاسی از این منظر در تعیین اولویت‌ها و رویکردها مؤثر است.

سرعت رشد علم به حدی است که برای تطابق با انتظارات جامعه علمی، نیاز به بسیج همه‌جانبه حوزه احساس می‌شود. جامعه علمی منتظر دین‌شناسانی است که قدرت تفقه، فهم، درک عمیق دین و تبیین آن را دارند. منتظر عالمانی است که بتوانند از متن دین، برنامه زندگی استخراج کرده و از آن فرمول‌های عملیاتی برای زندگی انسان ارایه دهند. نظریه‌پردازی که در همه

ابعاد علوم عقلی و نقلی، تبیین‌های مستدل عالمانه ارایه داده، از بن‌بست‌های زندگی بشر امروزه، مسیره‌های روشن نشان دهند.

گفتنی است که مواجهه با نیازهای علمی جامعه و پاسخ‌گویی به آن، مربوط به خروجی‌های مقاطع تخصصی حوزه است و حوزه خواهران در این خصوص گام‌های اول را برمی‌دارد. نظام جدید حوزه‌های خواهران تاکنون در سطح چهار خروجی نداشته است. بسیار غلط است که از دانش‌آموختگان سطح دو و مقطع عمومی که عمده دانش‌آموختگان را تشکیل می‌دهند انتظار ورود به عرصه‌های تخصصی گام بردارند. دانش کارکردی آن‌ها چیز دیگری است و بر همین اساس، لازم است حوزه در سطوح عالی و تخصصی ورود جدی‌تری پیدا کند تا بتواند مسئولیت خود را

کادر مجرب دل سوز و آگاه است با داشتن حداقل‌های امکانات، برنامه و ... می‌تواند تا حد زیادی به اهداف دست‌رسی پیدا کند و عکس آن نیز صادق است.

یکی از برنامه‌های راهبردی که می‌بایست طی این دودهمه یا حداقل دهه گذشته مورد توجه قرار می‌دادیم، کادرسازی هدف‌مند به منظور مدیریت واحدهای حوزوی است. بی‌شک، استاندارد نبودن مدیریت مراکز علمی- تربیتی، شاید مهم‌ترین عامل عدم اجرای صحیح برنامه‌ها و در نتیجه عدم تحقق اهداف باشد. در حال حاضر، طیف

گسترده‌ای از کادر مدیریتی، نیازمند ارتقا از طریق فراگیری دانش‌های تخصصی مدیریت آموزشی و مدیریت راهبردی و تلفیق آن با مهارت‌های تجربی خود هستند.

● **حوزه:** کارکرد طلاب خواهر را چگونه ارزیابی می‌کنید. آیا کارکردها با هدف تبیین و ترویج دین شکل می‌گیرد یا زمینه‌های سیاسی اجتماعی بر آن تأثیر دارد؟

داودی: ما در جامعه اسلامی، تحت حاکمیت ولی فقیه و در بین مردمی دین‌دار زندگی می‌کنیم. سیاست‌های کلان حکومتی و نیازهای اجتماعی در چنین فضایی، نمی‌تواند با کارکردهای طلاب خیلی فاصله

داشته باشد. اصلی‌ترین هدف از تحصیل علوم دینی، شناخت اسلام به صورت عمیق و سپس ترویج و تبیین مستدل آن در سطوح میانی است. همین شناخت

می‌شناساند که تشکیل حکومت عدل اسلامی، خواسته پیامبرگرامی و همه ائمه طاهرين (علیهم‌السلام) بوده است. وقتی دین از سیاست جدا نباشد، به تبع آن زمینه‌های سیاسی از این منظر در تعیین اولویت‌ها و رویکردها مؤثر است. به تعبیر دیگر، هدف از تربیت طلاب برای فهم و قرائت صحیح از دین و ابلاغ و نهادینه کردن آن در باور مردم است و فهم

صحیح دین یعنی فهم دین با همه ابعاد آن. در دین، دشمن‌شناسی، مبارزه با ظلم، عدالت‌خواهی و ... کمتر از عبادت مرسوم نیست. لذا وظیفه حوزه‌ها تربیت طلابی است که ضمن مسلح بودن به سلاح علم و اخلاق، بصیر و آگاه به زمانه نیز باشند. در عین پرهیز از سیاسی‌کاری و گروه‌گرایی، توجه به مسائل روز داشته باشند و با حساسیت آن را دنبال کنند و هدایت مردم در این خصوص نیز یکی از وظایف آن‌هاست. این که همه فراگیران به این سطح کارکردی نمی‌رسند، دلایل متعددی دارد که در جای خودش باید به آن‌ها پرداخت.

یکی از اشکالاتی که در این باره دیده می‌شود عدم برنامه‌ریزی مستمر و هدف‌مند جهت آموزش پژوهش محور است. اکتفا کردن به دو پایه واحد روش پژوهش نمی‌تواند ما را به اهداف پژوهش رهنمون سازد. البته همان‌گونه که یادآور شد، اخیراً هفت‌گام تدوین شده در پژوهش در ضمن واحدهای آموزشی اجرا می‌شود که می‌تواند طلاب را از ابتدای پژوهش مأیوس کند.

می‌شود عدم برنامه‌ریزی مستمر و هدف‌مند جهت آموزش پژوهش محور است. اکتفا کردن به دو یا سه واحد روش پژوهش نمی‌تواند ما را به اهداف پژوهش رهنمون سازد. البته همان‌گونه که یادآور شد، اخیراً هفت‌گام تدوین شده در پژوهش در ضمن واحدهای آموزشی اجرا می‌شود که می‌تواند طلاب را از ابتدا با پژوهش مأنوس کند. مشکل دیگر عدم تربیت اساتید است، اساتید حوزه برخی با روش‌های پژوهش آشنا نیستند. تغییر در شیوه‌های تدریس و خروج تدریس از روش سخنرانی و متکلم وحده بودن، و روی آوردن به شیوه بحث و ارائه نظر، ارجاع طلاب به منابع، ارائه مطالب توسط طلاب و ... از اموری است که باید به آن توجه جدی شود. پرورش و ارتقای اساتید از حیث علمی و مهارتی برای تأمین این هدف، از ضروریاتی است که باید به آن پرداخت.

سخن آخر این‌که، گرچه تلاش‌های زیادی صورت گرفته، ولی برای رسیدن به حوزه مطلوب نیازمند تلاش بیشتر، استفاده از نیروهای متخصص، خوش‌فکر و نخبگان در بدنه مدیریتی حوزه برای بالندگی بیشتر حوزه علمیه خواهران هستیم.

از خداوند منان برای همه تلاش‌گران عرصه تعلیم و تعلم آرزوی توفیق دارم و از مجله حوزه که این فرصت را در اختیارم گذاشتند، تشکر می‌کنم.

*. معاون آموزش حوزه‌های علمیه خواهران.

● **حوزه:** کارآمدی طلاب در عرصه پژوهش چگونه است و علت عدم مطلوبیت در این باره چیست؟

داودی: حوزه علمیه خواهران، مثل هر نظام آموزشی دیگری، سطوح علمی حوزه، از جهت پژوهشی و به تناسب هدف‌گذاری شده‌اند. در مقطع عمومی، بیشتر آموزش پژوهش و تمرین پژوهش‌گری مورد نظر است و هدف‌گذاری هم در همین محدوده صورت گرفته و توان «تتبع» از طلاب این دوره پذیرفته است. حوزه خواهران تنها مرکزی است که از سال ۸۲ - ۹۷ تدوین یک اثر پژوهشی، با عنوان تحقیق پایانی را برای همه طلاب در نخستین مقطع یعنی سطح دو (دوره کارشناسی) تکلیف کرده است. تحقیقات پایانی طلاب این سطح، در چندسال اخیر، رتبه‌های برتر و برگزیده جشنواره پژوهشی ویژه طلاب جوان «علامه حلی» را به خود اختصاص داده و برای پژوهش‌گران نوپا، افتخار آفریده است.

در حال حاضر، پژوهش با رسمیت بیشتری به آموزش وارد شده و با دروس آمیخته شده و در آموزش اشراب شده است. البته واضح است پژوهش به معنای خاص، از دوره‌های عالی و به ویژه مقاطع تخصصی مورد انتظار است و همان‌گونه که اشاره شد، برای رسیدن به ثمرات پژوهشی دانش‌آموختگان مقاطع تخصصی حوزه‌های خواهران، زمان نیاز است.

یکی از اشکالاتی که در این باره دیده